

Moderniin kaupunkilaisuuteen astuminen

Matkalla Helsinkiin 1800-luvun lopulla.

Petri Fills
29.11.2016

Sisällys:

Johdanto

1. Helsinkiin vuonna 1889
2. Kaupungin määritelmään liittyviä näkökohtia
3. Kohti kaupunkia
4. Pukeutuminen kaupunkilaiseksi
5. Ravintolan julkinen tila
6. Kuluttajan elämää

Lopuksi

*Helsinki! johon kiidetään yhä kiihtyvän virran vauhdilla ja joka odottaa kuin kuplia kiehuva suvanto ja
aina vain ahnaammin itseänsä kohti nielee*

Katkelma teoksesta: *Helsinkiin*.

Juhani Aho.

Johdanto

Tässä kirjoituksessa käsittelen niitä seikkoja jotka nousivat esiin suomalaisessa aikalaiskokemuksessa 1800-luvun lopulla, kun Suomi muuttui vauhdilla moderniksi ja teolliseksi yhteiskunnaksi. Käytän aineistona Juhani Ahon pienoisromaanin *Helsinkiin* ja tarkoitukseni on pohtia niitä kulttuurisia taustoja, joita vasten romaanissa kuvattuja tapahtumia ja vaikutelmia voidaan lukea. Suomen historiassa nähty nopea modernisaatioprosessi on romaanissa esitetty yksilön näkökulmasta, matkana jonnekin uuteen ja kiehtovaan kaupunkiin, joka kuitenkin samalla myös pelotti, kun ei tiedetty miten siellä oikein eletään. Suurin osa romaanin tapahtumista kuvaa itse matkantekoa, joka sekin mukavuudessaan oli uusi kokemus, mutta perille päästyä matkalaiset jatkavat laivaravintolassa aloittamiaan juominkeja ravintola Kappelissa, joka on edelleen samalla paikalla Helsingissä. Historiallinen näkökulmani rakentuu miljöön tutkimisen kautta ja hyödynnän pääasiassa kolmen sosiologin kirjoituksia 1800-luvun lopun elämää koskien. Heidän kaikkien kirjoituksia yhdistää modernin kaupunkilaisuuden kuvaus ja siksi katson sen sopivan erinomaisesti lähdeaineistoni analysointiin.

Minulla ei ole aiheeseeni liittyvää spesifiä kysymystä jota selvitän, vaan tarkoitukseni on ajatella kirjoittamalla ja selvittää sitä miten aiheittani voi yrittää tarkastella. Kuluttajuus on kuitenkin eräs seikka joka nousee taajaan esiin romaanissa ja käytän sitä analysoidessani moderniin aikakauteen siirtyvää yksilöä.

1. Helsinkiin vuonna 1889

Juhani Ahon kirjallinen tuotanto sisältää romaanien lisäksi merkittävän määrän lyhytproosaa, ja pienoisromaaniksi luokiteltava WSOY:n julkaisema *Helsinkiin* on yksi Ahon tiiviitä tunnelmakuvauksia. Ahoon liitetty kirjallinen suuntaus on psykologinen realismi, joka hyödyntää tyyllillisesti impressionistisia keinoja. Aho on kirjoittanut monet teoksensa kirjoitushetken ajassa

olevaan ympäristöön, tai lähihistorian kautta ymmärrettävään kontekstiin, kuten *Rautatie* (1884). Juuri Ahon kirjallinen tyyli avaa historioitsijalle ainutlaatuisen näkökulman 1800-luvun lopun suomalaiseen kulttuuriin. Tyyllillisesti impressionismiin taipuvaisena Aho esittää tarkkakatseisia vaikutelmia, jotka erityisesti Helsinkiin ja Rautatie teoksissa kohdistuvat 1800-luvun lopulla niin maailmalla, kuin Suomessakin uusiin modernin elämän ilmiöihin. Vaikka kaunokirjallisuuden sisältöön ei voi lukea samaa historiallisesti faktista todistusarvoa, kuin vaikka sanomalehti -kirjoituksiin, niin kaunokirjallisessa proosassa kuvattujen vaikutelmien synnyttämiä tuntemuksia voi käyttää validina lähteenä, muun muassa tutkitun ajanjakson kulttuurihistoriallisen kontekstin rakentamisessa.

Helsinkiin romaani kuvaa Antti Ljungberg nimisen ylioppilaan matkaa tulevaan opiskelukaupunkiinsa Helsinkiin. Matka alkaa sisävesilaivalla Kuopion satamasta jatkuen Savonlinnan kautta Lappeenrantaan, josta jatkettiin junalla Helsinkiin. Lapinlahdella syntynyt ja Kuopiossa ylioppilaaksi opiskellut Aho oli itse taittanut kuvaamansa matkan yhdeksän vuotta aiemmin romaanin ilmestymisestä, ollessaan itse 19-vuotiaana ylioppilaana matkalla jatko-opintoihin Helsinkiin (Turtola & Lappalainen 2011, 67). Niin Kuopiota kuin Savonlinnaa nimitetään romaanissa kaupungeiksi, mutta pikkukaupunkeina niistä puuttuu jotain siitä mitä Helsingissä on. Tai kääntäen, pikkukaupungeissa on kulttuurisia piirteitä, joita ei esiinny samanlaisina Helsingissä. Nämä piirteet voi lukea urbaanin- ja agraarisen elämäntavan vastakkainasetteluna. Romaanin matka kuvaa siten niitä tuntemuksia, jota tämä kulttuurinen siirtymä moderniin herätti 1800-luvun lopun suomalaisessa ihmisessä. Agraariseen kulttuuriin kasvanut ihminen oli varustettu sellaisella mentaliteetilla ja aikakäsityksellä, jonka yhteensovittaminen modernina esitettyyn Helsingin elämänmenoon tuotti epävarmuutta ja pelkoakin, mutta samalla innosti romaanin matkalaista.

Pikkukaupungista Helsinkiin saapuva Antti on emigrantti, joka on heitetty outoon kulttuuriympäristöön ja hänen aiemmat ajattelumallinsa joutuvat hankaukseen uudessa ympäristössä. Helsinkiläistyneitä ystäviään tarkkailemalla hän yrittää säätää käyttäytymistään moderniin elämänmenoon sopivaksi. Antin kaupunkilaiseksi totuttautuminen alkaa jo heti laivassa, sen lähdettyä Kuopion satamasta.

Kaupunkilaisuuteen eli moderniin katsantokantaan totuttautuminen on teoksen keskeinen teema. Moderniin mukautuminen aiheutti yksilölle psykologisen taakan, joka on keskeinen aikalaiskokemus. Kriittisen teorian edustajat Theodor Adorno ja Max Horkheimer ovat

myöhemmin esittäneet, että moderni hallinto ja välineellinen rationaalisuus olivat kuin ”rautahäkki” ja tähän koneistoon oli pakko sulautua, jos halusi pysyä hengissä (Anttonen 1998, 126). Kriittisen teorian teesit ovat jyrkkiä ja yksilön tasolla moderniin sulautuminen tapahtui vaiheittain. Käyn tässä kirjoituksessa läpi niitä romaanin yksityiskohtia joissa Antin moderniin mukautuminen käy ilmi ja vertailen niitä muihin kaupunkilaisuutta käsitteleviin teksteihin

2. Kaupungin määritelmään liittyviä näkökohtia

Max Weber yrittää hahmottaa modernin kaupungin käsitettä hieman rikkonaisessa kirjoituskokoelmassa *Kaupunki* (alkuteos *Die Stadt*, 1921). Kaupunki voidaan määritellä monella tapaa, mutta kaikille määrittelyn tavoille on Weberin mukaan yhteistä se, että kaupunki on vähintäänkin suhteellisen suljettu asuinpaikka, jota voi kutsua taajamaksi. Täten kaupunkia voi luonnehtia asutuksen tihentymänä. Asutuksen määrällinen arviointi on kuitenkin vielä epätarkka määritelmä, sillä se saattaa päteä myös moniin maaseutukyliksi luokiteltaviin paikkoihin. Kaupungin ja kylän rajalinjaa voikin vetää siihen, että kaupungin asukkaat eivät tunne toisiaan henkilökohtaisesti. Tämäkin rajalinja on kulttuurisesti määrittävä ja tulkinnanvarainen, sillä Venäjällä oli Weberin kirjoittamisen aikaan 1900-luvun alussa maalaiskyläitä joissa oli tuhansia asukkaita ja siten enemmän asukkaita, kuin useissa tuon ajan Saksan itäisissä vanhoissa kaupungeissa. (Weber 1992, 23.)

Weber ankkuroikin kaupungin käsitettä vahvasti sen mahdollistamiin taloudellisiin puitteisiin. Kaupungeissa ei harjoiteta maanviljelyn kaltaista alkutuotantoa, vaan kaupunki on kaupankäynnin tila, jossa alkutuotannon hyödykkeet ja palvelut vaihtavat omistajaa. Jos taloudellisen määritelmän kytkee väestön kautta tulevaan määrälliseen aspektiin, voi summata sen, että kaupungin asukkaista valtaosa ei elä maatalouden alkutuotannosta, vaan käsityöhön ja kauppaan liittyvistä elinkeinoista. Weber mainitsee tässäkin suhteessa kulttuurisen tulkinnanvaraisuuden, sillä Aasiassa ja Venäjällä on ollut käsityöläiskyläitä, joissa elinkeinon harjoittaminen kulkee perintönä ja näissä kylissä vallitsee elinkeinojen harjoittamisen yksipuolisuus. Kaupungilta edellytetään siis elinkeinojen monimuotoisuutta, mikä mahdollistaa sosiaalisen diversiteetin. Karkeasti voidaan siis summata että kaupungin suhde maaseutuun tilana on sama kuin torin suhde peltoon. (Weber 1992, 24.)

Sikäli kun kaupankäynti liittyy kaupunkiin, niin kaupungissa tulee olla markkinat, joissa kaupankäynti tapahtuu. Ajoittaiset messut ja vuotuismarkkinat eivät kuitenkaan kuitenkaan määritä kaupunkia, sillä kaupankäynti elinkeinona edellyttää markkinoiden jatkuvuutta. Jatkuvat markkinat

mahdollistavat myös markkinoiden kautta tapahtuvan jatkuvan tarpeiden tyydyttämisen, joka ei ole sidoksissa vuoden kiertoon, muutoin kuin kausituotteiden saatavuuden kautta. Vuodenkierto on kiinteästi läsnä maaseudun elämänmenossa ja sitä kautta syklinen aikakäsitys on agraarisen kulttuurin leimallinen piirre. Siinä missä kuluttaminen on ollut agraarisessa kulttuurissa vuotuisjuhliin liittyvää syklistä kulutusta, niin kaupungissa kuluttaminen on koko ajan näkyvästi läsnä. Tässä kohtaa tarkoitan kuluttamisella sellaista kuluttamista, joka ylittää eletyssä kulttuurissa välttämättömyydeksi tulkittun tason. Tuo taso on vaihteleva tulkinta ”säädyn mukaisen elämisen” puitteista. Kaupunki voidaan nähdä jatkuvana kulutuksen tilana. Siksi lineaarinen aikakäsitys on kaupunkilaiselle luontevampi tapa ajan jäsentämisessä.

Kaupunki kuluttamisen tilana on modernin elämäntavan lähtökohta, mutta se on myös antiikin kaupunkivaltioihin saakka palautuva ajatus. Antiikissa kukoistanut kaupunkikulttuuri ei koskaan täysin kadonnut Italiasta, vaan säilyi Euroopan varhaiskeskiajan maaseutukeskeisen kulttuurin yli elpyäkseen uudelleen sydänkeskiajalla. Hallitsijat alkoivat suosia kaupan keskittämistä ja vaihdon keskuksina toimineet kaupungit olivat myös hallinnon keskuksia. (Johdanto kulttuurihistoriaan, Turun Avoin yliopisto, moodle-kirja, 60.)

Metodologisesti Weberin kaupunkimääritelmä on siltä osin marxilaisen materialistinen, kun se luonnehtii kaupunkia konkreettisten rutiinien ja taloudellisten seikkojen kautta. Mutta hänen kirjoituksissaan painottuu myös hallinnon keskittyminen ja poliittinen autonomia (suom. Hietaniemi, Tapani. Weber 1992, 24). Kaupunki on tuottanut rahatalouden ja hallinnon yhdistelmänä rationalisoitumista, joka on tulevaisuuteen katsova moderni ilmiö. Modernisaation historia on siten osaltaan kaupungistumisen historiaa. Kaupungeissa työnjaon entistä selkeämpi eriytyminen asettaa kaupunkilaiset välineelliseen suhteeseen keskenään ja tässä suhteessa raha toimii yhteismitallisena säätelyn keinona. (Wallin 2012, 5.)

3. Kohti kaupunkia

Romaanin alussa Antti on valmiina odottelemassa laivan lähtöä, kun hänen nuoremman sisarensa sulhanen Pekka kiiruhtaa satamaan. Pekka ja Antin sisar Anna eivät olleet vielä julkikihloissa ja asiasta oli sanottu ainoastaan sukulaisille. Anna oli kylläkin kertonut kihlauksesta salaisuutena parhaimmille ystävilleen. Kappaleen lopussa kuitenkin todetaan: *Ja muuten sen sitä paitsi tiesi koko kaupunki* (Aho 1920, I).

Kommentti intiimien asioiden leviämisestä viittaa implisiittisesti juoruamiseen, jota harjoitetaan niin pienissä maaseutukylyissä, kuin suurkaupungeissakin. Pienissä taajamissa tieto leviää kuitenkin helpommin koko väestön ulottuville. Tämä on ymmärrettävää suhteellisen pienen asukasluvun vuoksi, mutta paremman kokonaiskuvan juorun leviämisestä saa, kun väestön määrän suhteuttaa taajaman demografiseen rakenteeseen. Pienissä taajamissa sukulaisuussuhteet ovat merkittävä sosiaalista kontekstia rakentava seikka. Risteytyvät sukulaisuussuhteet muodostavat tiedonkulun kannalta varsin tehokkaan ja kattavan verkoston. Siten myös yksilön identiteetti määrittyy voimakkaasti sukulaisuuden kautta. Agraarisessa ympäristössä identiteetti siis rakentui suhteessa perheeseen, sukuun, säätyyn tai usein näiden yhdistelmään, siinä missä urbaanissa ja modernissa ympäristössä se muodostui suhteessa kaupunkien massaan ja väkijoukkoon (Salmi 2002, 108).

Edellä mainitun Max Weberin lisäksi myös toinen vuosisadan vaihteen aikalaikirjoittaja, sosiologi Georg Simmel, on kaupunkia käsittelevissä esseissään kiinnittänyt huomiota yksilön ja anonyyminä kohdattavan väkijoukon suhteeseen. Yksilön ja massan kohtaaminen tapahtui jaetussa ja julkisessa tilassa, joista esimerkiksi tavaratalot ja kahvilat ovat kaupunkikulttuurille tyypillisiä kohtaamisen paikkoja. Eräs Simmelin keskeisimmistä teeseistä moderniin elämänmenoon liittyen on, että kaupungissa ihminen kohtaa jatkuvasti uusia vaikutelmia, jotka aiheuttavat *hermoston yliaktiivisuuden* (hermoston yliaktiivisuus on käännettyssä lähteessä kursivoitu. En tiedä mitä saksankielistä ilmaisua Simmel itse käytti). Simmel tarkoittaa yliaktiivisuudella sitä, että kaupunkilaisen elämää leimaa intellektuaalisuus, jolla hän joutuu jäsentämään jatkuvasti vaihtuvien vaikutelmien virtaa pitääkseen tunne-elämänsä kasassa. Tästä muodostuu perustava ero pikkukaupunkiin tai maaseutuun, jossa aistittavat vaikutelmat ovat rytmiltään hitaampia ja tasaisempia. Simmelin teksti on paikoitellen teoreettisen korkealentoista ja sen pääkohtia on siksi vaikea tiivistää. Näen kuitenkin Simmelin ajattelussa selkeän yhteyden siihen psykologiseen taakkaan, jonka kaupunkiin siirtyminen tuottaa Ahon kuvauksessa. (Simmel 2005, 28-29.)

Simmelin ajattelusta on luettavissa paljon sosiaalipsykologisia huomioita, ja siksi hänen kirjoituksensa ovat hedelmällistä vertailtavaa Ahon psykologiseen realismiin. Nostan esiin myös kolmannen yhteiskuntatieteilijän joka oli Ahon aikalainen. Yhdysvaltalainen taloustieteilijä ja kulutussosiologi Thorstein Veblen kirjoitti 1800-luvun lopussa kansainvälisesti tunnetun tutkimuksensa *The Theory of the Leisure Class* (suom. *Joutilas luokka*, 2002). Veblenin tutkimuksessa kulttuurin eri osa-alueita ja yksilön motiiveja voidaan tarkastella kulutuksen kautta. Weber, Simmel, Veblen ja Aho kirjoittivat erilaisissa ympäristöissä, mutta käsittelivät omalla tavallaan havaintoja niistä samoista asioista jotka koskettivat aikalaisia niin Suomessa kuin Manner-Euroopassa ja

Yhdysvalloissakin. Seuraavaksi nostan esiin muutamia romaanissa kuvattuja vaikutelmia, joista voi lukea kulttuuriympäristön muutoksia moderniin kaupunkiin siirryttäessä.

4. Pukeutuminen kaupunkilaiseksi

Laivan irtauduttua Kuopion satamasta Antti alkaa tarkastella kanssamatkustajiaan ja reflektoi sitä vasten myös itseään matkustajana muiden silmissä. Hän on mielissään siitä tunteesta, että on hyvin ja huolellisesti puettu. Jalassa on kiiltävät ja muodin mukaiset kengät, ja päällä pitkä musta takki, joka on Antin mielestä pitkä niinkuin englantilaisella gentlemannilla (ks. Aho 1920, III). Pukua ei kuvailla tarkasti, mutta rohkenen olettaa että sitä voi verrata miesten kolmiosaiseen pukuun, joka on muokattu englantilaisen yläluokan käyttämästä maaseutuasusta. Kun tapahtumahetki sijoittuu 1800-luvulle, niin mieleen tulee myös vuosisadan alkupuolella Lontoon seurapiirielämässä vaikuttanut dandy ja tyyllitaituri George Bryan Brummell, joka teki tunnetuksi maaseutuasusta muokatun lievetakin (ks. Liite I), joka sittemmin tuli suosituksi säätyläismiesten asusteena. (Raivio, 2014)

Pukeutuminen ja vaatteet ovat tavanomaisten käyttöfunktioidensa lisäksi tärkeä viestinnän keino, jolla voi kertoa yhteiskunnallisesta asemasta, mutta myös siitä asemasta jota mahdollisesti tavoittelee. Historiallisesti tarkasteltuna vaatteiden viestinnällinen merkitys on ollut erilainen kuin se on tänään, sillä ennen teollisesti tuotettuja vaatteita ihmisen vaateparresta saattoi päätellä mistä alueelta vaate on peräisin. Tällä tavalla pukeutuminen kertoo myös viitteitä siitä alueellisesti määrittävästä ryhmästä johon vaatteiden kantajan voi katsoa kuuluvan. 1800-luvulla alkanut teollinen vaatetuotanto häivytti myöhemmin tätä vaatteiden kantamaa viestiä, kun haluttujen vaatteiden saatavuus ei ollut enää samalla tavalla alueellisesti määrittynyttä. Kirjan 1800-luvun lopun suomalaisesta kontekstista täytyy kuitenkin vielä lukea tuo historiallisesti korostuva tulkinta pukeutumisesta.

Antin tavoitteena on oikeustieteen opintojensa jälkeen saada jokin virka asuinpaikkansa lääninhallituksesta, josta voi olettaa, että työnkuva ei tule sisältämään merkittävästi ruumiillisena pidettyä tuottavaa työtä. Englanninkielessä on hyödyllinen merkitysero sanoissa *work* ja *labor*, jotka molemmat suomennetaan yksikantaisesti työksi. Tässä kirjoituksessa käytän ilmaisua 'tuottava työ' englanninkielen *labor* sanan vastineena ja *work* sanan merkitykseen viittaa ilmauksella 'tuottamaton työ'. Käsitteellinen tarkennus on sikäli tärkeä, että sen kautta voi ymmärtää aiemmin Weberiltä lainaamaani kaupungin ja maaseudun työnjaon kautta tapahtuvaa erottelua

alkutuotannossa ja muissa elinkeinoissa.

Antti siis tuntee vaatetuksensa viestivän sellaista yläluokkaista asemaa kuin englantilaisella aatelismiehellä, joka ei tee tuottavaa työtä. Veblen on teoriassaan esittänyt, että yksityisomistuksen vallitessa ja tuottavan työn tuotantomäärän ylittäessä välttämättömyydeksi mielletyn kulutuksen, yhteiskuntaan syntyy marginaali yläluokkaiselle elämäntavalle. Tässä marginaalissa elävät ihmiset eivät osallistu alkutuotantoon ja työnjaon eriytyminen sitä kautta voimistuu. Yläluokkaiseen ja varakkuutta vaativaan elämäntapaan kytkeytyy estottoman kulutuksen normi, jota Veblen nimittää kerskakulutukseksi. (Veblen 2002, 50.)

Yläluokkaisilla, joita Antti ihailee, on omat eriytyneet professionsa, joihin voi historiallisesti lukea kuuluvaksi muun muassa papistoa, upseereja tai vaikka oikeuslaitoksen virkamiehiä. Tällaisten professioiden edustajat tekevät tuottamatonta työtä (*work*) ja pukeutuvat vaatteisiin, joissa ei näy tahroja tai kulumia, jotka kertoisivat tuottavan työn tekemisestä (Veblen 2002, 96). Antin päälle kuvailtu puku on implisiittisesti myös hänen maksukyvyyn todisteena, vaikka todellisuudessa hänellä on mukana vain pienet säästöt opintoihin. Äiti antoi satamassa mukaan vähän käsirahaa siltä varalta, että Antin tekisi mieli leivoksia tai hän tarvitsisi vaikka rusetin. Äiti kyllä varmasti tiesi näiden asioiden kulttuuriset merkitykset ja sen miten ne liittyvät erityisesti moderniin kaupunkikulttuuriin. 1800-luku oli nousevan porvariston vuosisata ja rusetti sekä leivos edustavat esineinä symbolisesti sellaisia arvoja, jotka on porvariston vaikutusvallan nousun myötä leivottu porvarillisen julkisuuden ja edustavuuden kulttuuriksi.

5. Ravintolan julkinen tila

Jo laivaan astuttuaan Antin valtaa tunne vapaudesta ja riippumattomuudesta. Nyt hänen persoonansa voisi kehittyä yksilölliseen kukoistukseensa ilman esteitä. Hän asettuu katseiden kohteeksi ja nauttii siitä, kuin suurkaupungin asukas ikään. Sekä Walter Benjamin ja Georg Simmel ovat huomauttaneet, että yksilöllisyys on aina myös yksilöllisyyden representaatio, jota luetaan sitä tilaa vasten jossa se esitetään. Kahvilat ja ravintolat ovat modernin elämän näyttämöitä, jossa anonyymi yksilö asettuu näytteille ja suhteisiin toisten kanssa. Antti suuntaa laivan ravintolaan syömään aamiaista, vaikka hänelle on laitettu omia eväitäkin mukaan. Antti tuntee heti sosiaalisen asemansa nousseen, sillä hän ylenkatsoo rahvaina pitämiään matkustajia, jotka syövät omia eväitä laivassa jossa on ravintola. (Mäkelä & Rajanti 2000, 69.)

Antti syö aamiaista laivasta ja ottaa vielä ryypynkin, jonka kapteeni hänelle tarjoaa. Kotona häntä on ryypystä varoitettu, mutta siitä hän ei välitä tuntiessaan yksilöllisten valintojensa juhlatuuden.

Ryyppyjen ottamisella ja niiden tarjoamisella julkisella paikalla on Veblenin mukaan eräs kaupunkikulttuurissa korostuva merkitys. Tämä kerskakulutuksen muoto on tyypillistä niissä ammattikunnissa ja yhteisöissä, jotka ovat laajimmin kosketuksissa toisiinsa, ja joissa liikkuvuus on suurta. Merikapteenin voi katsoa edustavan juuri tällaista sosiaalista ryhmää. Ryyppyjen ottamista ei pidä kuitenkaan lukea erityisesti yläluokkaisuuden osoittimena, sillä se on ollut yleistä myös alemman keskiluokan ja työläisten keskuudessa. Tässä on enemmänkin kyse maineen ja kunniallisuuden osoittavasta kerskakulutuksen eleestä, jonka ravintola tilana mahdollistaa. Julkisella ryyppyjen nauttimisella Antti haluaa indentifioitua uuteen verrokkiryhmäänsä. (Veblen 2002, 57.)

Antti kuvailee ravintolan kaikin puolin siistiä vaikutelmaa ja huomio sisustuksessa kiinnittyy pieneen yksityiskohtaan joka kuvaa tapahtumahetken nykyaikaa (ks. Aho 1920, III). Pöydän läheisyydessä on sähkökello, jota painamalla voi tilata buffetista tarjoilijan paikalle. Myös jokaisessa laivan hytissä on tuollainen kello, koska nykyajan matkustajat ovat vaativaisia, Antti miettii. Hän tuntee olevansa itsekin sellainen vaativainen matkustaja, joka olisi pitänyt vastenmielisenä sitä, jos laivan puitteet olisivat olleet heikommat, kuin mitä ne nyt olivat. Kirjan asetelma kuvaa sitä miten Antti astuu modernin kuluttajan asemaan. Hän on nyt sellaisessa kaupungille tyypillisessä vaihtosuhteessa, joka on rahavälitteistä. Tällaisessa vaihtosuhteessa yksilön valta kasvaa käänteisesti vastavuoroisten velvollisuuksien kaventuessa rahavälitteisiksi. Ravintola on maksullinen tila ja kellojen avulla se on myös sähköistetty tila, mikä oli uutta 1800-luvun lopun Suomessa. Viestintää tutkinut Marshall McLuhan on esittänyt, että tekniikka on ihmisen aistien laajentuma (McLuhan 1964, 102). Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että sähköä avulla kosketuksen ulottuvuutta voidaan laajentaa. Sähköä mahdollistamat sovellukset korostavat kuluttajan vallan lisääntymistä ja Antti päättää koetella lisääntyntä valtaansa soittamalla tarjoilijan tuomaan hänelle tulitikkuja. Antti sytyttää sammuneen sikarinsa ja tuntee viihtyvänsä ravintolan tilassa.

6. Kuluttajan elämää

Antille ravintola on jotain uutta, sillä se tarjoaa hänelle näyttämön jossa hän voi rakentaa representaation identiteetistään. Antti istuu ravintolassa omaan pöytänsä ja samalla hän esittäytyy toisille modernina kuluttajana. Pöytään istumisella lohkaistaan julkisesta tilasta intiimi tila ja tämä katsotaan kuluttajan oikeudeksi ravintolan kontekstissa. Myös kaupunkitilan voi nähdä samalla tavalla rakennettuna julkisena tilana, josta asukkaat erottavat vuorotellen intiimejä tiloja käyttöönsä. Kyseessä ei kuitenkaan ole demokraattinen tila jonne kuka tahansa voi asettua, vaikka uutuuden viehätöksessään Antti näin ajattelee. Oikeutta julkiseen tilaan puntaroitiin romaanin ilmestymisen

aikaan esimerkiksi maksukyvyyn ja sukupuolen kautta, samoin kuin tänä päivänäkin. Niissä perusteissa joilla oikeutta julkiseen tilaan arvioidaan, on tietysti tapahtunut muutoksia historian saatossa, mutta sosiaalinen oikeutus tilaan on aina arvioinnin kohteena. Romaanissa nostetaan useaan otteeseen esiin myös tuolloin puhuttanut kieliriita, ja hämmästellään hieman ylenkatsoen sitä, miten usein uusilla ylioppilailta tapaa suomenkielisiä nimiä. Suomenkielisyys ja ruotsinkielisyys olivat myös seikkoja joilla puntaroitiin oikeutta julkiseen tilaan. Tässä koululaitosta instituutiona voi myös tarkastella tilan käsitteen kautta. Ruotsinkieliset ovat tähän tilaan eri tavalla oikeutettuja. Antti taitaa molempia kieliä, hän ei siksi ole erityisen perehtynyt riidan syihin, mutta aikoo Helsinkiin päästyään käydä joka päivä ylioppilashuoneella lukemassa sanomalehdet, jotta voisi osallistua paremmin julkiseen keskusteluun.

Lopuksi

Tässä kirjoituksessa korostin romaanissa ihailtua elämäntapaa, joka on modernin kuluttajan elämäntapa. Kuluttamisella ravintolan asiakas tai kaupunkilainen tekee valintoja, joiden avulla hän viestii yksilöllisyyttään, asemaansa, varallisuutta, arvojaan ja muita sosiaalisesti merkityksellisiä seikkoja. Kulutus ei tietenkään ole 1800-luvun lopun keksintö, mutta 1800-luvun lopun kaupunki oli puitteiltaan erilainen kuin vaikka keskiajan kaupunki. Kuluttamisella on tuotu esiin omaa sosiaalista asemaa myös aiemmin historiassa. Jokin kulutuksessa kuitenkin muuttui 1800 ja 1900-luvun taitteessa. Varmaa on ainakin se että valintojen määrä kulutuksessa kasvoi teollistumisen jälkeen.

Vaihtoehtojen määrä asettaa yksilön jatkuvaan itsereflektioon kulutusvalinnoissaan. Valinnoillaan hän voi kokeilla erilaisia elämäntyylyjä esiintyessään muille. Esiintyjä tarvitsee aina näyttämön jossa esiintyä, ja 1800-luvun lopun sähköllä valaistu kaupunki oli tällainen paikka. Näyttämön lisäksi esiintyjä tarvitsee myös yleisönsä ja tässä tapauksessa yleisönä on kaupunkien väkijoukko. Erilaiset tilat mahdollistavat ja myös synnyttävät erilaista käyttäytymistä, ja tämä on mielestäni tärkein seikka joka tulee ymmärtää miljöön tutkimisessa.

Lähteet:

Huomioita lähteistä.

Kirjoituksen aineistona käytetty teos *Helsinkiin* on julkaistu WSOY:n toimesta vuonna 1889 ja käyttämäni lähde on vuoden 1920 uusintapainoksen sähköinen versio. Sähköisen version sivunumerointi ei ole yhdenmukainen painetun version kanssa, joten viittaa pelkkiin lukuihin, joiden numerointi on yhdenmukainen.

Turun avoimen yliopiston opetuskäyttöön julkaistua *Johdanto kulttuurihistoriaan* moodle-kirjaa olen käyttänyt pdf-muodossa ja siinä ei ole mainittu kirjoittajia joihin voisin viitata. Julkaisuvuodesta ei ole myöskään tarkempia tietoja, mutta tiedosto itsessään on luotu 16.11.2015.

Painamattomat:

Johdanto kulttuurihistoriaan (moodle-kirja, Turun Avoin yliopisto)

<https://moodle.utu.fi/mod/book/view.php?id=330791&chapterid=7186> (luettu 5.5.2016)

Raivio, Ville 24.8.2014, Taloussanommat.

<http://www.taloussanommat.fi/harrastukset/2014/08/24/miten-miesten-puvusta-tuli-puku/201411487/139> (luettu 20.8.2016)

Painetut:

Aho, Juhani 1920.

Helsinkiin

Porvoo: WSOY

Anttonen, Saira 1998.

Valta, moraalit ja yhteiskunnallis-historiallinen oppiminen: sivistystieteellinen tie kansallissosialistisesta totuuden politiikasta demokratisoiviin uudelleenkasvatustehelmiin

Oulu: Oulun yliopisto

McLuhan, Marshall 1964.

Ihmisen uudet ulottuvuudet

Helsinki: WSOY

Mäkelä, Johanna & Rajanti, Taina 2000.

artikkeli teoksessa:

URBS: kirja Helsingin kaupunkikulttuurista.

Helsinki: Edita

Salmi, Hannu 2002.

Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuurihistoria.

Turun yliopiston historian laitos

Turku: Painosalama

Simmel, Georg 2005.

Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895-1917

Helsinki: Gaudeamus

Turtola, Martti & Lappalainen, Tarja 2011.

Kansalliskirjailija Juhani Aho

Helsinki: Edico

Wallin, Antti 2012.

Sosiologian pro gradu -tutkielma

"Tää on hyvä paikka ku täs kulkee kaikki". Eläkeläismiesten porukointi kaupunkiaukiolla.

Tampereen yliopisto, Porin yksikkö

Weber, Max 1992.

Kaupunki

Jyväskylä: Gummerrus (Vastapaino)

Veblen, Thorstein, 2002.

Joutilas luokka

Helsinki: Art House

Liitteet:

I

Kuva Victoria and Albert Museo, Lontoo.

